

Fedorowicz, Zygmunt

Dotychczasowe badania nad historią zoologii w Polsce

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/3, 579-592

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOTYCHCZASOWE BADANIA NAD HISTORIĄ ZOOLOGII W POLSCE

Naukowe opracowanie historii zoologii w Polsce posunęło się w ostatnim piętnastoleciu znacznie naprzód. Od czasu utworzenia Polskiej Akademii Nauk (1952) prace z dziedziny historii zoologii w naszym kraju nie powstają już, jak poprzednio, wyłącznie z osobistej inicjatywy jednostek interesujących się tym działem wiedzy, lecz przede wszystkim są wynikiem planowej akcji instytucji, powołanych do badań nad historią bądź nauki w ogólności bądź w szczególności nad historią zoologii.

Instytucje te są następujące:

1. Zakład Historii Nauki i Techniki PAN z wydawnictwami: „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” oraz „Monografie z Dziejów Nauki Polskiej”. Zakład ten zajmuje się historią nauki polskiej w ogólności, ale w ramach jego istnieje Zespół Historii Zoologii pod kierunkiem prof. dra Tadeusza Jaczewskiego.

„Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” — jak wynika ze wstępu do numeru pierwszego (1956) — jest wydawnictwem periodycznym, które postawiło sobie za zadanie powiązanie zagadnień z zakresu historii nauki z aktualną problematyką życia naukowego. W doborze ogłaszanego materiału nie ogranicza się do kręgów nauki ojczyściej, lecz uwzględnia także życie naukowe zagranicą, rejestrując na bieżąco wyniki badań w dziedzinie historii nauki i techniki. Wychodzi od 1956 r.

„Studia i Materiały [...]” wychodzą nieperiodycznie i są podzielone na serie. Seria B zamieszcza rozprawy obszerniejsze, poświęcone historii nauk biologicznych, medycznych i rolniczych w Polsce. Dotychczas wyszło 14 tomów tej serii w latach 1957—1968. Jest to poważny wkład do dziejów naszej myśli naukowej we wzmiankowanych dziedzinach.

2. Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, zgodnie ze statutem, ma obok innych, Dział Historii Zoologii pod kierunkiem mgr Krystyny Kowalskiej. Dział ten, który istniał już w Państwowym Muzeum Zoologicznym, gromadzi materiały archiwalne w oryginałach i w kopiach, kartoteki, bibliografię przedmiotową i podmiotową, tudzież w ogóle materiały do historii nauk przyrodniczych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem zoologii. Jest to placówka naukowa prowadząca badania własne i jednocześnie stanowiąca warsztat pracy dla osób zajmujących się historią zoologii.

Drugim ośrodkiem Instytutu Zoologicznego PAN uprawiającym historię zoologii jest wydawnictwo „Memorabilia Zoologica” pod redakcją prof. dra Stanisława Feliksiaka. W latach 1958—1968 ogłosiło ono 19 pozycji, obejmujących rozmaite zagadnienia z dziedziny historii zoologii w naszym kraju.

Jeśli mówimy o postępie badań nad historią zoologii w Polsce w ostatnim piętnastoleciu, to mamy na myśli w pierwszym rzędzie działalność wymienionych ośrodków i prace ogłaszane we wskazanych wydawnic-

twach. Oczywiście, tym samym nie jest wyczerpana całkowita produkcja studiów i pryzczynków w zakresie historii zoologii. Po dawnemu ukazują się przede wszystkim wiele życiorysów rozmaitych zoologów. Jest niejako zwyczajową zasadą, że po zgonie jakiegoś zoologa ogłaszany jest jego życiorys napisany albo przez następcę na zajmowanym stanowisku albo przez pełnego szacunku i uznania ucznia. Takie wydawnictwa, jak „Wszechświat”, „Kosmos”, „Przegląd Zoologiczny”, „Polskie Pismo Entomologiczne”, „Archiwum Hydrobiologii i Rybactwa”, „Folia Morphologica”, „Nauka Polska” oraz szereg innych zawierają stale tego rodzaju materiały biograficzne. Obok nich postawić należy życiorysy nowo mianowanych członków PAN, które z reguły ukazują się w „Nauce Polskiej”.

Cenne przyczynki dotyczące rozwoju nauk zoologicznych znaleźć można także we wstępach do różnych opracowań monograficznych poszczególnych grup zwierzęcych. Tytułem przykładu wymienimy tu następujące dzieła: Jan Sokołowski, *Ptaki ziem polskich*, 1958 i Zdzisław Raabe, *Zarys protozoologii*, 1964. Nie można też pominąć opracowań rejestrujących bieżący stan badań w naszym kraju w zakresie szczegółowych zagadnień zoologicznych oraz ogólnobiologicznych. Mamy na myśli np. liczne studia Witolda Stefańskiego o dziedziny parazytologii lub rozprawę Włodzimierza Michajłowa i Kazimierza Petruszewicza *Dziesięć lat rozwoju biologii w Polsce Ludowej* („Kosmos” 1951).

Życiorysy, o których wyżej wspomniano, aczkolwiek stanowią bardzo cenny materiał faktyczny, nie wyczerpują jednak całokształtu zagadnień związanych z działalnością poszczególnych uczonych. Przede wszystkim są one z reguły bardzo zwięzłe, przeważnie niewiele mówią o kształtowaniu się oblicza naukowego omawianego zoologa, często brak im zestawienia osiągnięć naukowych danej postaci z postęпами nauk zoologicznych na całym świecie oraz charakterystyki ośrodka naukowego, gdzie działała opisywana postać. Toteż uzupełnieniem takich życiorysów są monografie omawiające wszechstronnie i syntetycznie działalność niektórych naszych zoologów. Prace tego typu zapoczątkowało wydawnictwo „Memorabilia Zoologica”. Pośród 19 pozycji tego wydawnictwa ukazały się dotychczas następujące monografie: *Ludwik Bojanus* (Z. Fedorowicz. Memor. Zool., nr 1, 1958), *Maksymilian Siła Nowicki* (Z. Fedorowicz. Z. Kawecki. Memor. Zool., nr 8, 1962), *Michał Siedlecki* (Z. Fedorowicz. Memor. Zool., nr 17, 1966), *Władysław Kulczyński* (Z. Kawecki. Memor. Zool., nr 18, 1967). W opracowaniu znajduje się monografia poświęcona Józefowi Nusbaumowi, pióra prof. G. Brzęka i monografia Konstantego Janickiego, pióra prof. L. Pawłowskiego.

Niezależnie od „Memorabilia Zoologica” z okazji 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego wyszły monografie dwóch zoologów krakowskich: *Henryk Hoyer* (jun.) (Z. Fedorowicz. Wyd. jubil. UJ, 1963) i *Emil Godlewski* (jun.) (S. Skowron, [w:] *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej*. T. 1, 1963).

Obok tych monografii wydawane są także — staraniem mgr K. Kowalskiej — materiały archiwalne dotyczące działalności naszych wybitnych zoologów, poprzedzone z reguły życiorysem omawianego uczonego. Dotychczas ukazały się w druku dwie tego rodzaju pozycje: *Benedykt Dybowski. Materiały biograficzno-bibliograficzne*. Część I. W opracowaniu K. Kowalskiej i A. Mroczkowskiej (Memor. Zool., nr 5, 1960) i *Władysław Taczanowski. Listy do A. Wagi, K. Branickiego i B. Dybowskiego*. W opracowaniu K. Kowalskiej, A. Mroczkowskiej i B. Zielińskiej (Memor. Zool., nr 12, 1964). Zapowiedziane jest wydanie materiałów obejmujących działalność Antoniego Wagi.

Jednak monografie poświęcone poszczególnym uczonym, nawet gdyby objęły wszystkich naszych zoologów (co bynajmniej nie jest ani potrzebne, ani zamierzone) nie dałyby w sumie obrazu całości rozwoju zoologii u nas. Pozostałyby bowiem do omówienia jeszcze, zwłaszcza następujące zagadnienia: 1) problematyka zoologiczna uprawiana u nas, 2) sprawy organizacji katedr różnych uczelni oraz ustroju instytutów i wszelkich placówek zajmujących się u nas zoologią i udział ich w zakresie badań zoologicznych.

Problematyka zagadnień zoologicznych uprawianych w Polsce była w bardzo ogólnikowy sposób omówiona dwukrotnie, mianowicie przez prof. M. Siedleckiego i prof. H. Hoyerę (młodszy). Prof. Siedlecki ogłosił w dziele zbiorowym pod redakcją F. Konecznego *Polska w kulturze powszechnej* (Kraków 1918) studium *Udział Polaków w pracach z dziedziny zoologii w najnowszych czasach*, prof. Hoyer wydał zeszyt *Zarys dziejów zoologii w Polsce* (Kraków 1948) jako część monografii wydanej przez Akademię Umiejętności w Krakowie *Historia nauki polskiej*.

Sprawa wymaga jednak szerszego i dokładniejszego omówienia. Nie wielki okres 1875—1925 opracowany został w jubileuszowym tomie „Kosmosu” (T. 2: 1931). W tomie tym znalazły się następujące prace: Edward Loth, *Rozwój anatomii w Polsce od r. 1875 do 1925*. Benedykt Fuliński, *Rozwój nauk morfogenetycznych w Polsce w ostatnim pięćdziesięcioleciu (1875—1925)*. Tadeusz Kurkiewicz, *Ostatnie pięćdziesięciolecie rozwoju histologii w Polsce (1875—1925)*. Jan Grochmalicki, *Historia faunistyki i systematyki zoologicznej w latach 1875—1925*. Zygmunt Moczarski, *Dzieje genetyki zwierzęcej w Polsce do roku 1925*. Zygmunt Moczarski, *Rys rozwoju nauki o hodowli od r. 1875 do 1925*. Wilhelm Friedberg, *Rozwój paleozoologii w Polsce w ostatnim pięćdziesięcioleciu (1875—1925)*. Ponadto, z okazji Międzynarodowego Kongresu Anatomicznego obradującego w Warszawie, zamieszczono w „Folia Morphologica” (R. 3: 1931) następujące prace historyczne: Mieczysław Konopacki, *Histoire de la cytologie et de l'histologie en Pologne et la part prise par les Polonais dans le developement de ces sciences au delà de frontières polonaises*. Józef Grzybowski, *Laboratoires d'Anatomie, d'Histologie et d'Embryologie des Facultés de Médecine humaine et vétérinaire en Pologne*.

Jeżeli nawet uznać opracowania te za całkowicie wyczerpujące, pozostanie do omówienia okres wcześniejszy (do 1875 r.) i późniejszy (po 1925 r.) oraz działy pominięte w „Kosmosie” i „Folia Morphologica”, jak np. fizjologia, parazytologia, entomologia stosowana i in., wyodrębnione w ostatnich czasach jako samodzielne dyscypliny.

Zagadnienie dziejów polskich placówek naukowych uprawiających zoologię wymaga opracowania historii zoologii w poszczególnych naszych ośrodkach. Jeśli ograniczymy się do stanu rzeczy przed 1939 r., to wyróżnić należy następujące ośrodki: Wilno, Warszawę, Kraków, Lwów, Poznań, Puławę, Hel i Gdańsk. Po ostatniej wojnie doszły do tej listy jeszcze: Lublin, Łódź, Toruń, Wrocław, Olsztyn, Szczecin, Gdynia.

Niektóre z naszych wyższych uczelni wydawały i w dalszym ciągu wydają materiały dotyczące ich działalności w postaci kronik (np. Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Lwowski, Poznański), roczników (np. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wyższa Szkoła Rolnicza w Poznaniu) lub Księgi Pamiątkowe (np. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytet Lwowski, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) i można tam znaleźć cenne

informacje dotyczące m. in. nauk zoologicznych. W innych wypadkach i dla uzupełnienia wymienionych źródeł trzeba sięgać do archiwów i innych materiałów.

Przejrzyjmy dotychczasowy stan badań w tym zakresie.

Ośrodek wileński, tzn. czasy Szkoły Głównej W. X. Litewskiego, Szkoły Głównej Wileńskiej i Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego, czyli lata 1780—1832, można uznać pod względem stanu zoologii i nauk pokrewnych w zasadzie za opracowane. Omawiają ten okres prace Z. Fedorowicza („Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, T. 5: 1957 z. 1, 1957 i „Memorabilia Zoologica”, 1958, 1960, 1961). Ale nawet po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego (1832) ośrodek wileński nie przestał odgrywać roli czynnej w rozwoju nauk zoologicznych w Polsce (Eichwald, Adamowicz, Batys Gorski, Kumelski, Tyzenhauz, Plater i in.). Ten okres wymaga szczegółowszego i bardziej wnikliwego opracowania niż obraz, który można otrzymać z rozmaitych większych i mniejszych przyczynków rozproszonych po naukowej literaturze. Pozostaje też do opracowania prawie nietyknięty okres istnienia i działalności Uniwersytetu Stefana Batorego (1919—1939).

Obok ośrodka wileńskiego wymienić należy blisko z nim niegdyś związany ośrodek krzemieniecki. Jeśli idzie o nauki zoologiczne, to został on fragmentarycznie omówiony w studium Z. Fedorowicza *Zarys rozwoju fizjografii Polski* (*Memor. Zool.*, nr 10, 1963). Szerszego opracowania wymaga jeszcze działalność w zakresie zoologii Antoniego Andrzejewskiego i Gustawa Belkego. A skoro mowa o Krzemieńcu, to nie można przy tej okazji pominąć dwóch polskich zoologów, którzy działali na Ukrainie. Pierwszym z nich był profesor zoologii w Charkowie, Jan Krynicki, znany zwłaszcza jako entomolog, a obok tego też jako malakozoolog i paleontolog, drugim był Konstanty Jelski, wychowanek Uniwersytetu w Kijowie, uczeń znanego zoologa Karola Kesslera. Krynicki w naszej literaturze biograficznej jest prawie pominięty (nie ma go np. w Wielkiej encyklopedii powszechnej PWN). Jelski jest częściowo (jego początkowy okres działalności do 1863 r.) opracowany przez J. Kożuchowskiego (*Memor. Zool.*, nr 6, 1961), natomiast pozostaje do omówienia drugi, najbardziej czynny okres jego życia, mianowicie okres pobytu w Ameryce Południowej i później w Krakowie na stanowisku kustosa Muzeum Fizjograficznego Akademii Umiejętności. Ośrodek warszawski przez czas dłuższy budził niewiele zainteresowania wśród naszych historyków zoologii. Istnieje co prawda szereg przyczynków, niekiedy bardzo cennych (np. informacje dotyczące zoologii w monografii J. Bielińskiego *Królewski Uniwersytet Warszawski, 1907—1912*), ale syntetycznego ujęcia brak. Z okresem Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego związana jest przede wszystkim postać Feliksa Pawła Jarockiego. Nad monografią poświęconą temu zoologowi pracował od dłuższego czasu nieżyjący już mgr Józef Kożuchowski. Zebrane przez niego materiały wymagają uzupełnień i ostatecznego opracowania. Oczekują na opracowanie Antoni Waga, szereg zoologów i przyrodników skupionych wokół Gabinetu Zoologicznego w Warszawie, jak K. Stronczyński, A. Wałęcki, A. Ślósarski, H. Dziedzicki, J. Sznabl, L. Hildt, F. Błoński. Zasługują na wyczerpujące monografie: W. Taczanowski, A. Wrześniowski, H. Hoyer (star.), L. Hirszfeld. Nie ukończona jest jeszcze wspomniana wyżej praca o Benedykcie Dybowskim, nad którą pracuje mgr K. Kowalska.

Rola Szkoły Głównej w Warszawie i rosyjskiego Cesarskiego Uniwer-

sytetu Warszawskiego w rozwoju zoologii w b. zaborze rosyjskim omówiona jest w następujących studiach: 1. Krystyna Kowalska, *Wpływ Szkoły Głównej na rozwój zoologii w Polsce w drugiej połowie XIX w.* („Roczn. Uniw. Warsz.” 1964); 2. Celestyna Orlikowska, *Z dziejów kształcenia biologów polskich w Szkole Głównej Warszawskiej w latach 1862—1869.* (Roczn. Uniw. Warsz. 1966—1968); 3. Celestyna Orlikowska, *Z dziejów kształcenia biologów polskich. Działalność pedagogiczna i naukowa przyrodników rosyjskich na Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim w latach 1869—1915.* „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”. Seria B: 1962 z. 6.

Odrębny rozdział stanowi historia Gabinetu Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Z okazji 150-lecia jego założenia, przypadającego na przełom lat 1968/69, ogłoszono zwięzły artykuł (Z. Fedorowicz. „Przegląd Zoologiczny”, T. 12: 1968), a obszerniejsze studia poświęcone dziejom tej instytucji od założenia do dnia dzisiejszego są w opracowaniu (Z. Fedorowicz i St. Feliksiak) oraz w przygotowaniu (dwóch innych autorów). Ponadto opracowania wymagają jeszcze (nie koniecznie w postaci oddzielnych monografii) tacy działacze tego Gabinetu (poza Taczanowskim), jak J. Sztolcman, A. Wagner, J. Domaniewski, Wł. Poliński, W. Roszkowski.

Odnowiony polski Uniwersytet Warszawski w okresie od 1915 r. mimo wydania wartościowej ogólnej pracy T. Manteuffla, *Uniwersytet Warszawski w latach 1915—1935.* Warszawa 1936, jako ośrodek nauk zoologicznych to problem bliżej nie opracowany. Wyżej już wspomniano, iż przedmiotem opracowywania jest w chwili obecnej Konstancy Janicki, ale tacy zoologowie, jak Jan Tur i jego uczniowie, Kazimierz Białasiewicz, Waclaw Behr, wymieniony już Waclaw Roszkowski oraz anatomicy: Edward Loth i Roman Poplewski, biologowie i embriologowie: Józef Ejsmond i Mieczysław Konopacki czekają na swego historyka.

Warszawa jako ośrodek badań zoologicznych to nie tylko Uniwersytet Warszawski (łącznie ze Studium Weterynarii), lecz także Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego (Jan Sosnowski, Władysław Poliński, Roman Kuntze, Franciszek Staff) z Zakładem Entomologii i Ochrony Lasu w Skierniewicach (Zygmunt Mokrzecki, Marian Gieysztor, Konstancy Strawiński). Poza niewielkimi przyczynkami, zawartymi w Księgach Pamiątkowych tej uczelni, całokształt stanu zoologii w tej instytucji nie jest opracowany.

Wolna Wszechnica w Warszawie, łącznie ze swą filią w Łodzi, nie może być pominięta, jeśli się mówi o rozwoju zoologii w naszym kraju. Pracowali tam: Kazimierz Stołyhwo, Romuald Minkiewicz, Jan Dembowski, Ryszard Błędowski, Tadeusz Wolski. Istniejący od 1919 r. Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego z Romualdem Minkiewiczem, Mieczysławem Boguckim, Janem Dembowskim i Wiktoria Swinarską-Dembowską czeka również na pełne opracowanie historyczne.

Z ośrodkiem warszawskim wiąże się również Stacja Hydrobiologiczna na Wigrach (oraz późniejszy jej oddział w Pińsku na Polesiu) z Alfredem Lityńskim, Kazimierzem Demlem, Zygmuntem Koźmińskim, Jerzym Wiszniewskim i in. Nie można również pominąć Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach ze Stefanem Kopciem, Laurą Kaufmanówną i Stanisławem Minkiewiczem. Instytucje te są mocno związane z dziejami zoologii w Polsce.

Ośrodek krakowski, głównie ze względu na niedawny obchód 600-lecia

Uniwersytetu Jagiellońskiego jako długoletnie, ważne centrum badań zoologicznych stał się ostatnio przedmiotem szerszego zainteresowania. Mamy w tym zakresie do odnotowania dwie próby syntetycznego ujęcia dziejów zoologii na Uniwersytecie (Z. Fedorowicz. Memor. Zool., nr 9, 1962 i Wydawn. Uniw. Jagiell. 1965) oraz kilka monografii, wspomnianych już wyżej profesorów: Maksymilian Nowicki, Henryk Hoyer (jun.), Michał Siedlecki, Emil Godlewski (jun.). W opracowaniu jest monografia Antoniego Wierzejskiego (Z. Fedorowicz). Oczekuje opracowania Kazimierz Kostanecki, nie tylko jako anatom, lecz także jako zoolog. Nad monografią poświęconą Tadeuszowi Garbowskiemu pracuje prof. Roman Wojtusiak i Z. Fedorowicz.

W ośrodku krakowskim obok Uniwersytetu Jagiellońskiego ważną pozycję w rozwoju badań zoologicznych stanowi Komisja Fizjograficzna Akademii Umiejętności. Dwaj wybitni działacze tej Komisji, M. Nowicki i W. Kulczyński, zostali omówieni w oddzielnych monografiach (patrz wyżej). Nad opracowaniem całości działalności Sekcji Zoologicznej tej Komisji pracuje Z. Fedorowicz.

Ośrodek lwowski, który w okresie od 1875 do 1939 r. odgrywał poważną rolę w rozwoju naszych badań zoologicznych, jest rozdziałem mało opracowanym. Niektóre fragmenty dziejów zoologii w tym ośrodku zawiera monografia Uniwersytetu Lwowskiego pióra L. Finkla i S. Starzyńskiego (Lwów 1894). Ukazały się także przyczynki (np. *Księga Pamiątkowa*) poświęcone Józefowi Nusbaumowi i jego uczniom, ponadto nad monografią poświęconą temu zoologowi pracuje prof. G. Brzęk (patrz wyżej), ale nie wyczerpuje to zagadnienia w istocie swej rozległego. Pozostają do opracowania nie tylko Syrski, Dybowski (patrz wyżej), cała szkoła Nusbauma (Grochmalicki, Hirschler, Poluszyński, Jakubski, Weigl, Fuliński, Noskiewicz, Schaechtel), ale także Kazimierz Kwietniewski, Kazimierz Szarski i in. (nie mówią o żyjących dotychczas i działających wychowankach tego ośrodka).

Nie można też zapominać, iż obok Uniwersytetu Lwowskiego czynna była we Lwowie Akademia Weterynaryjna (Kadyi, Kulczycki, Aleksandrowicz) oraz Akademia Rolnicza w Dublanach, późniejszy Wydział Rolniczo-Lasowy Politechniki Lwowskiej (Kowalewski, Fuliński), których udział w rozwoju zoologii u nas był poważny, a dotychczas nie jest opracowany.

Były jeszcze inne ośrodki badań zoologicznych we Lwowie lub ze Lwowem blisko związane. Mamy tu na myśli: 1. Muzeum Dzieduszyckich z Marianem i Jarosławem Łomnickimi, J. Kinelem, J. A. Baygerem, J. Dziędzielewiczem i licznymi innymi zoologami. Placówka ta do dziś (w zmienionej postaci) istniejąca, a dla polskiej zoologii wielce zasłużona, powinna być monograficznie opracowana. Nad monografią poświęconą Włodzimierzowi Dzieduszyckiemu pracuje prof. G. Brzęk. 2. Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika, założone w 1875 r., dobiegające stulecia swego istnienia, i jego organ „Kosmos”, to rozległy rozdział dziejów zoologii w Polsce. Może w związku ze zbliżającym się jubileuszem stanie się przedmiotem historycznego opracowania. 3. Stacja biologiczna w Drozdowicach pod Lwowem, pierwsza nasza stacja hydrobiologiczna, mimo że istniała stosunkowo krótko, nie powinna ulec zapomnieniu i dlatego zasługuje na historyczne opracowanie.

Nasze ziemie zachodnie oraz północne i wybrzeże mają dziś liczne ośrodki badań zoologicznych (Poznań, Wrocław, Bydgoszcz, Toruń,

Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Olsztyn), ale większą rolę w rozwoju zoologii u nas zaczęły odgrywać dopiero od czasu założenia Uniwersytetu Poznańskiego (1919) i Morskiego Laboratorium Rybackiego na Helu (1920). Poza szeregiem nekrologów i niektórych przyczynków (np. G. Brzęk, *Nauki przyrodnicze w dziejach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. „Kosmos”, 1958) jest to temat pod względem historyczno-zoologicznym nie opracowany. A spośród uczonych działających na tym terenie należałoby uwzględnić choćby S. Różyckiego, T. Kurkiewicza, E. Niezabitowskiego, J. Grochmalickiego, A. Jakubskiego, K. Simma, L. Sitowskiego, W. Kulmatyckiego, niezależnie od historii katedr zoologicznych poznańskich i Laboratorium na Helu i w Gdyni.

Założone już w okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uniwersytety w Lublinie, Wrocławiu, Toruniu, Łodzi oraz inne placówki z tych czasów uprawiające rozmaite działy nauk zoologicznych ogólnych i stosowanych nie są jeszcze przedmiotem badań historycznych, chociaż ogłoszono już interesujące do tego tematu przyczynki np. do początków polskiego Uniwersytetu we Wrocławiu (K. Sembrat. „Przegląd Zoologiczny”, T. 12: 1968).

Przejdźmy z kolei do ogólnych opracowań historii zoologii w Polsce. Nasz dorobek w tym zakresie omówiony został przez J. Kożuchowskiego (*Zarys historiografii zoologii na ziemiach polskich*. *Memor. Zool.*, nr 11, 1965). Na szczególnie wyróżnienie zasługuje też praca Józefa Nusbauma *Szlakami nauki ojczyznej* (1916). Mimo pozornie popularnej formy i stosunkowo ograniczonego zasięgu chronologicznego (XVIII i XIX wiek) odegrała ona rolę zacznym, który niewątpliwie wpłynął na zainteresowanie się różnych autorów tematem historii zoologii w Polsce.

Najobszerniejszym opracowaniem historii zoologii u nas jest G. Brzęka *Historia Zoologii w Polsce do roku 1918*. (Lublin 1947—1955). Materiał zawarty w tym dziele jest bardzo bogaty i nie może być pominięty przez żadnego historyka zoologii u nas. Ponieważ jednak obejmuje on tylko okres do 1918 r. i oczywiście nie uwzględnia prac później wydanych, więc należałoby oczekiwać nowego, rozszerzonego i uzupełnionego wydania tego dzieła. Całokształt historii zoologii w Polsce, również 1918—1920 r., zawarty jest w książce Z. Fedorowicza *Zarys historii zoologii*. (Warszawa 1962). Jest to opracowanie znacznie zwięźlejsze niż opracowanie G. Brzęka. Zaletą jego jest omówienie postępów naszej zoologii na tle postępów zoologii w całym świecie.

Z inicjatywy Komitetu Historii Nauki Polskiej PAN podjęte zostało opracowanie dziejów nauki polskiej w ogólności. Dział historii zoologii, podzielony na trzy referaty, powierzony został Z. Fedorowiczowi i G. Brzękowi. Spośród trzech zaplanowanych prac wydana już została część I: Z. Fedorowicz, *Zarys historii zoologii w Polsce do 1860 r.* („*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*”, Seria B: 1966 z. 10). Część II: G. Brzęk, *Dzieje zoologii w Polsce od 1860 do 1914 r.* jest w druku, jak również część III: Z. Fedorowicz, *Materiały do historii zoologii w Polsce w latach 1914—1939*.

Poza wyżej omówionymi zagadnieniami związanymi z historią zoologii w Polsce pozostaje jeszcze wiele spraw czy to zupełnie, czy też częściowo nie opracowanych. Na pierwsze miejsce wysuwa się tu sprawa bibliografii zoologii. O wadze, jaką przywiązują np. w Niemczech do bibliografii poszczególnych działów wiedzy, świadczyć może niemiecka bibliografia zoologiczna Śląska, wydawana przez prof. F. Paxa, uprzednio (do 1945 r.)

we Wrocławiu, a kontynuowana obecnie w NRF. Jak dotychczas jest to jedyna tak szczegółowa bibliografia zoologiczna dotycząca części naszego kraju.

Zagadnieniem bibliografii zoologicznej zajmuje się u nas od lat st. kustosz dypl. Instytutu Zoologicznego PAN, mgr Janina Feliksiakowa. Z ogłoszonej przez nią pracy *Stan bibliografii biologicznych w Polsce w latach 1945—1965 (Druga Ogólnokrajowa Narada Bibliografów. Warszawa 20 VI 1966 — Prace Inst. Bibliogr. nr 9, 1967)* wynika, że dotychczas są zupełnie nieopracowane niektóre okresy. Jeśli idzie o XX w. to okres od 1935 do 1939 r., a ponadto brak jest bieżącej bibliografii zoologicznej. Do powyższego dodać należy, że nieopracowana jest także bibliografia zoologii od czasów najdawniejszych do 1900 r. Istnieje wprawdzie dzieło A. Jakubskiego (przy współudziale M. Dyrdowskiej) *Bibliografia fauny polskiej do roku 1880. T. I—II* (Kraków 1927—28), ale obejmuje ono tylko jeden dział zoologii, mianowicie faunistykę, z pominięciem innych działów i urywa się na 1880 r. Pozostaje więc w każdym razie luka lat 1880—1900, jeśli idzie o faunistykę i XVIII i XIX w., jeśli chodzi o zoologię w ogólności.

Mgr J. Feliksiakowa drukuje w chwili obecnej *Polską Bibliografię Zoologiczną za lata 1945—1954*, która obejmuje nauki zoologiczne w szerokim ujęciu. Znajdą się tam prace drukowane w Polsce i za granicą przez Polaków zamieszkałych w kraju z następujących działów: anatomia, histologia, embriologia, fizjologia, zoologia eksperymentalna, systematyka, faunistyka, zoogeografia, ekologia, parazytologia, ewolucjonizm, zoologia gospodarcza, muzealnictwo, ochrona zwierząt, ogrody zoologiczne i in. Podobnie szeroko powinna być opracowana całkowita bibliografia zoologii polskiej.

Obok zagadnienia bibliografii postawić należy sprawę zoologicznych bibliotek specjalistycznych. Największa w Polsce biblioteka tego rodzaju, istniejąca przy Instytucie Zoologicznym PAN w Warszawie, doczekała się swej monografii w postaci studium W. Laszczkowskiej (Memor. Zool., nr 13, 1965). Zasługują także na opracowanie m. in. biblioteka dawnej Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie, obecnie Zakładu Zoologii Systematycznej PAN oraz biblioteka Instytutu Zoologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Z omówionym wyżej tematem problematyki naszych badań zoologicznych wiąże się dotychczas nieopracowana działalność polskich zoologów na placówkach naukowych zagranicznych (np. na stacjach zoologicznych nadmorskich w Austrii, Francji, Włoszech, Anglii, Norwegii, Rosji itd. oraz w instytutach badawczych, jak Instytut Pasteura, British Museum itp.). Że zakres takiej działalności był szeroki, widać ze wspomnień M. Siedleckiego, *Na drodze życia i myśli* (Memor. Zool., nr 15, 1966) i wiadomo z życiorysów wielu naszych zoologów (przykładowo wymienimy nazwiska: Syrskiego, Kwietniewskiego, Garbowskiego, Wierzejskiego, Mokrzeckiego, Kiernika, Jakubskiego, Kruszyńskiego).

Wybitny, a bliżej nieopracowany, jest udział Polaków w światowych badaniach zoologiczno-systematycznych. Tak więc powinna być opracowana polska protistologia: Cienkowski, Wrześniowski, Kowalewski, Ejsmond, Siedlecki, Anigstein, R. Minkiewicz, S. Minkiewicz, Wietrzykowski, H. Raabe, Hirschler, Dembowski, Z. Raabe i szereg innych zoologów zajmujących się pierwotniakami.

Jako badacze gąbek słodkowodnych wyróżnili się przede wszystkim: Wierzejski, Władysław Dybowski, Simm, Krzysik.

Sprawa badań nad różnymi grupami robaków, a zwłaszcza nad robakami pasożytnymi zasługuje na oddzielne opracowanie. Mamy w tym dziale do zanotowania takie nazwiska, jak Bojanus, Eichwald, Jaworowski, Kowalewski, Wierzejski, Nusbaum, Fuliński, Kulmatycki, Janicki, Roszkowski, Grochmalicki, Jakubski, S. Minkiewicz, Lityński, Gieysztor, Krzysik, Wiszniewski, Wiśniewski i szereg innych, nie mówiąc o działających obecnie pracownikach naukowych tego działu.

Poważny jest udział Polaków w światowych badaniach nad skorupiakami. Z dawniejszych zoologów pracował w tym dziale Eichwald, ale wyróżnił się zwłaszcza Benedykt Dybowski (skorupiaki bajkalskie), obok niego Wierzejski, Wrześniowski, Fiszer, Grochmalicki, Garbowski, S. Minkiewicz, Lityński, Gajl.

W badaniach nad pajęczakami zdobył sobie światową sławę przede wszystkim W. Kulczyński, ale poważne osiągnięcia mieli także Taczanowski, Nowicki, Weigiel.

Polska entomologia to również wdzięczny temat oczekujący na swego historyka. Już w XVIII w. zajmował się owadami Rzączyński, później Perthées, a następnie, w XIX i XX w., szerokie uznanie zyskali Gorski, Krynicki, Majewski, Nowicki, Marian i Jarosław Łomniczy, Dziędzielewicz, Stobiecki, Radoszkowski, Niezabitowski, Wrześniowski, Klemensiewicz, Niesiołowski, cieszący się sławą światową Jan Stach oraz liczny zastęp innych. Entomologia jest dziedziną, w której pracuje sporo polskich zoologów. Dość powiedzieć, że więcej niż połowa wszystkich prac wydanych przez b. Komisję Fizjograficzną Akademii Umiejętności to studia entomologiczne.

Malakologia to działy systematyki, w którym Polacy wnieśli poważny wkład do nauki światowej. Wystarczy tu wymienić obu braci Dybowskich, Wagnera, Polińskiego, Roszkowskiego i in. Temat ten oczekuje na opracowanie.

Wyodrębnić też należy zagadnienie badań hydrobiologicznych w Polsce, morskich i słodkowodnych oraz stacji badawczych dawniejszych (Lubień, jez. Drozdowickie, Ruda Maleniecka, wymienione już Wigry i Pińsk) oraz nowszych (np. jez. Kierskie). Sprawą tą od strony historycznej zainteresował się prof. G. Brzęk. Jego opracowanie ma ukazać się w najbliższej przyszłości.

W dziale systematyki kręgowców udział Polaków był również poważny, a nie jest dotychczas bliżej znany. Rybami Bajkału, Amuru i w ogólności Azji wschodniej, a uprzednio jeszcze Inflant, zajmował się Benedykt Dybowski. W krajowych badaniach ichtiologicznych wyróżnili się: Wałęcki, Nowicki, Kulmatycki, Grochmalicki, Staff, Wolski, Lorec, Demel i in. Płazami i gadami (m. in. Kaukazu) zajmował się przygodnie A. Waga, południowo-amerykańskie zbierali Jelski i Sztolcman, a krajowe opracowywali: Wałęcki i zwłaszcza J. Bayger oraz Z. Koźmiński, a także szereg innych.

Ornitologia to działy systematyki oddawna w Polsce uprawiany, reprezentowany przez szereg pracowników światowej sławy. Okres 1840—1890, tzw. „złoty okres” naszej ornitologii, został opracowany przez G. Brzęka (Memor. Zool., nr 3, 1959), ale okres dawniejszy, w którym działali Cygański, Rzączyński, Klein, Jundziłł, Jarocki, Waga oraz lata późniejsze,

reprezentowane w ornitologii przez Sztolcmana, Chrostowskiego, Domaniewskiego i innych, czekają jeszcze na opracowanie.

W pozornie oddawna najlepiej poznanym świecie zwierząt ssących polscy uczeni dokonali również szeregu odkryć. Ssakami wschodniej Syberii zajmował się B. Dybowski. Taczanowski opisał jedną formę nieznaną z Ussuri i trzy nowe gatunki z Peru. Sztolcman wykrył i opisał nowy gatunek z Ekwadoru. Krajowymi ssakami zajmowali się zwłaszcza Eichwald, Zawadzki, Stronczyński, Nowicki, Taczanowski, Wałęcki, Niezabitowski i szereg innych. Historycznego opracowania osiągnąć naszych zoologów w tym zakresie brak.

Bardzo interesujący, a mało znany jest dorobek dawnych (tych z okresu XVI—XIX wieku) zoologów polskich i obcych, pracujących na ziemiach polskich. W tym dziale mamy ostatnio do zanotowania kilka nowych pozycji. Autor osiemnastowieczny, niedoceniony, a nawet częściowo zapomniany, ks. Gabriel Rzączyński, opracowany został przez Z. Fedorowicza (Memor. Zool., nr 16, 1966). Jerzego Forstera, profesora Szkoły Głównej W. Ks. Litewskiego w Wilnie, przypomniano współczesnym przez omówienie jego wykładu wstępnego o zadaniach historii naturalnej (Z. Fedorowicz. Memor. Zool., nr 7, 1961) i jego pionierskich prac nad zagadnieniem ewolucji (Z. Fedorowicz. Memor. Zool., nr 4, 1960).

Osiągnięcia naukowe znakomitego wileńskiego anatoma, Ludwika Bojanusa, są u nas mało znane z tego powodu, że jego prace ogłaszane były głównie w języku łacińskim, w czasach dzisiejszych mało rozpowszechnionym. Trud przyswojenia językowi polskiemu studium Bojanusa o żubrze wzięli na siebie T. Rozkosz i W. Empel (Memor. Zool., nr 14, 1965), dodając do niego krytyczne uwagi i rozdział o długoletnim spornym zagadnieniu: żubr a tur.

Obcy językowo, ale wiekowymi więzami złączony z Polską, Gdańsk, był w stuleciach XVII i XVIII bujnie rozwijającym się ogniskiem nauki, oddziaływującym także i na całość naszego kraju. Zagadnienie stanu anatomii i zoologii w Gdańsku w wymienionym okresie zostało opracowane przez Z. Fedorowicza (Memor. Zool., nr 19, 1968). Jeden z bardziej interesujących przyrodników gdańskich, Jan Filip Breyn, jest opracowywany przez prof. Z. Kaweckiego.

Jednakże wszystkie powyżej omówione pozycje w porównaniu z dość bogatym dorobkiem dawnej nauki polskiej, to oczywiście niewiele. Czekana na opracowanie, jako zoolog, siedemnastowieczny, znany szeroko poza granicami Polski Jan Jonston, spolonizowany Szkot, który w swym obszernym, obejmującym wiele dziedzin, dorobku naukowym ma także dzieła zoologiczne, które powinny zainteresować polskiego czytelnika. Z prac Bojanusa, oprócz wspomnianej wyżej rozprawy o żubrze, należałoby bliżej omówić jego anatomię żółwia (*Anatome testudinis europaeae*, Wilno 1819—21) oraz wstęp do anatomii porównawczej (*Introductio in anatomem comparatam*, Wilno 1815). Inny profesor wileński, Edward Eichwald, pozostawił również liczne prace, lecz szczególnie dwie z nich, a mianowicie trzytomowa *Zoologia specialis* (Wilno 1829—31) i *Naturhistorische Skizze von Litauen, Volhynien und Podolien* (Wilno 1830) powinny być opracowane na tle ogólnego w tym czasie stanu zoologii w Polsce. Nieopracowani są pod względem zoologicznym nasi renesansowi autorzy herbarzów, czyli zielników: Falimirz, Spiczynski, Marcin z Urzędowa, Szymon Syreński.

Obszerny, a bliżej nieznaną rozdział naszej historii zoologii, stano-

wią polskie wyprawy zoologiczne i podróżnicy polscy po obcych krajach oraz ich dorobek naukowy w zakresie zoologii. Wycinek tego zagadnienia, poświęcony odkryciom wygnańców polskich (Dybowskiego, Godlewskiego, Parvex, Jankowski i in.) na Syberii i pozostałych obszarach azjatyckich opracowuje od dłuższego czasu prof. G. Brzęk. Nietknięte są natomiast choćby wyprawy Branickich z towarzyszami do Egiptu, Nubii, Algieru itd. Podróże Jelskiego, Sztolcmana, Chrostowskiego i in. do Ameryki Południowej, znane z opisów podróżniczych, nie zostały od strony ich osiągnięć naukowych opracowane. Nie można też zapominać o licznych wyprawach zoologicznych organizowanych w okresie międzywojennym i powojennym przez Państwo Muzeum Zoologiczne oraz Instytut Zoologiczny PAN do różnych krajów pozaeuropejskich i europejskich.

Interesującym rozdziałem historii zoologii w Polsce jest rozwój poglądów naszych naukowców i inteligencji na ewolucję świata organicznego. Zagadnieniami tymi zajmowała się niegdyś Komisja Ewolucjonizmu Polskiej Akademii Nauk, która wydała m. in. *Materiały do Dziejów Myśli Ewolucyjnej w Polsce* (1963).

Okres przeddarwinowski został opracowany przez Z. Fedorowicza (Memor. Zool., nr 4, 1960).

Muzea i gabinety zoologiczne na ziemiach polskich, to osobny dział naszej historii zoologii. Było ich wiele, nieliczne przetrwały okres stuletni i większy, a wszystkie zasługują na opracowanie. Mamy do odnotowania muzea gdańskie (Breyn, Klein, Museum der Naturforschen den Gesellschaft), zbiory ks. Jabłonowskiej w Siemiatyczach, Gabinet Zoologiczny w Wilnie (częściowo opracowany przez Z. Fedorowicza „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, T. 5: 1957 z. 1 (zbiory krzemienieckie, Gabinet Zoologiczny w Warszawie (w opracowaniu; patrz wyż.) Muzeum Branickich, Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie, Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Fizjograficzne Akademii Umiejętności w Krakowie (w opracowaniu; patrz wyż.), Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Muzeum Dzieduszyckich, Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu Lwowskiego oraz szereg zbiorów prywatnych w b. Galicji i innych częściach kraju. W b. zbiorze pruskim jest do omówienia Muzeum Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wypadałoby także uwzględnić wystawy przyrodnicze i muzea łowieckie.

Odzyskanie przez Polskę ziem zachodnich wkłada na nas obowiązek omówienia niemieckiego dorobku w zakresie muzealnictwa zoologicznego na tym obszarze. Wchodzi tu w grę przede wszystkim bogaty Gabinet Zoologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, ale także zbiory w takich miastach, jak Szczecin, Gdańsk, Cieplice, Kłodzko, Gliwice, Bytom, Jelenia Góra, Brzeg, Legnica.

Obszernym, a nieopracowanym tematem z zakresu historii zoologii w Polsce, są ogrody zoologiczne, zwierzyńce, rezerwy przyrodnicze i ochrona przyrody.

Historią ogrodów zoologicznych u nas zajął się mgr Z. Woliński z gromem współpracowników, lecz praca nie została jeszcze zakończona.

Zwierzyńce, rezerwy przyrodnicze i ochrona zwierzyny łownej, to sprawy zapoczątkowane w Polsce bardzo dawno. Już na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych wprowadzono u nas ograniczenia, np. w łowach na bobry: dozwolone były one tylko niektórym, obdarzonym specjalnym przywilejem. Później organizowane były zwierzyńce magna-

ckie, a i ochrona zwierzyny łownej w ogólności szerzej się rozwinęła. W XVII w. wprowadzono ochronę turów i utworzono rezerwat turzy w Puszczy Sochaczewskiej. Z kolei powstały rezerваты w Puszczy Białowieskiej i lasach skierniewickich, wreszcie liczne nasze współczesne rezerваты. Opracowanie wszystkich tych zagadnień pod względem historycznym byłoby zadaniem bardzo wdzięcznym.

W rozwoju nowoczesnej ujętej ochrony przyrody Polska ma poważne i trwałe osiągnięcia. Niezapomniane zasługi w tym względzie położyli Nowicki i Janota, a po 1919 r. rozpoczęła działalność Komisja Ochrony Przyrody, przekształcona następnie (1925) na Państwową Radę Ochrony Przyrody. Współpraca jej delegatów W. Szafera i M. Siedleckiego z międzynarodowymi czynnikami temu zagadnieniu poświęconymi doprowadziła do szeregu ważnych posunięć w skali światowej, np. w zakresie ochrony ptactwa przelotnego, niektórych ryb, ssaków morskich itp.

Temat ten oczekuje na opracowanie.

Historia towarzystw naukowych zajmujących się badaniami zoologicznymi jest zagadnieniem dotychczas tylko częściowo opracowanym. Istnieje szereg przyczynków dotyczących Warszawy, Krakowa, Lwowa, Poznania, ale dzieje wielu bardzo ważnych instytucji, jak np. Akademii Umiejętności w Krakowie (Komisja Fizjograficzna jest w opracowaniu) Towarzystwa Naukowego w Warszawie, Towarzystw Przyjaciół Nauk w Wilnie, Toruniu, Łodzi i in. pod kątem ich udziału w badaniach zoologicznych czekają na ujęcie historyczne. Obok wymienionych postawić należy towarzystwa ogólnozoologiczne, anatomiczne, entomologiczne itp. oraz rybackie, łowieckie.

Ze sprawą towarzystw naukowych zajmujących się zoologią wiąże się bezpośrednio sprawa czasopism, w których wyłącznie i stale, a w niektórych sporadycznie ukazywały się studia z zakresu zoologii. Liczba tych czasopism, częściowo dawno nieukazujących się i zapomnianych, częściowo wczorajszych i dzisiejszych jest znaczna. Lecz daremnie byłoby szukać ich wykazu i podsumowania dorobku naukowego osiągniętego przez nie na polu zoologii. Ten rozległy temat nie jest jeszcze opracowany, chociaż nie jest zupełnie zapomniany. Systematycznie działa w tym kierunku Dział Historii Zoologii Instytutu Zoologicznego PAN w Warszawie, gromadząc odpowiednie materiały, ale plan tych poszukiwań jest rozłożony na czas dłuższy.

Obszerne zagadnienie to sprawa polskich podręczników zoologii na poziomie szkoły podstawowej, średniej i wyższej. Litania ich, poczynając od Kluka, Czenpińskiego, poprzez Jundziłła, Jarockiego, Wagę, Leśniewskiego, Nowickiego, Nusbauma itd., itd. jest długa. Oczekują one opracowania zarówno co do treści w nich zawartej, jak i metodycznego ujęcia materiału. Zagadnieniem tym (za okres od czasów najdawniejszych do 1900 roku) zajęła się bibliotekarka Instytutu Zoologicznego PAN w Warszawie, mgr W. Laszczkowska. Dużym sukcesem w zakresie naszych badań nad historią zoologii będzie doprowadzenie tego zamierzenia do końca.

W rozważaniach naszych nie możemy pominąć zagadnienia popularyzacji zoologii. Niegdyś było to tylko zagadnienie popularnych prac zoologicznych ogłaszanych drukiem oraz odpowiednia akcja odczytowa. Dziś dochodzi do tego popularyzacja zoologii za pośrednictwem filmu, radia i telewizji. Temat to rozległy, w którym mamy do zanotowania m. in. tak wybitne pozycje, jak Dyakowski, Nusbaum, Siedlecki, Żabiński i wiele innych osób dziedzinę tę uprawiających.

Na zakończenie trzeba jeszcze poruszyć sprawę wydania słownika zoologów polskich i obcych na ziemiach polskich pracujących. Temat to rozległy i niełatwy do zrealizowania, jednak w przygotowaniu znajduje się już *Mały słownik biologów polskich*, opracowywany pod redakcją doc. dra S. Brzozowskiego, prof. dra T. Jaczewskiego, doc. dr L. Karpowiczową i mgr K. Kowalską, który ma ukazać się w druku mniej więcej za trzy lata.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИСТОРИИ ЗООЛОГИИ В ПОЛЬШЕ

Автор анализирует нынешнее состояние исследований по истории зоологии в Польше, а в то же время затрагивает круг проблем, касающихся этой отрасли науки, которые разработаны лишь частично либо до сих пор вообще еще не исследовались.

В статье перечислены центры, занимающиеся историко-зоологическими исследованиями, а также периодические издания, посвященные этой проблематике. Освещается вопрос разработки биографии польских зоологов и монографических трудов, посвященных некоторым из этих ученых. Далее представлено состояние исследований по истории зоологии в отдельных центрах: Вильно, Кшесенец, Варшава, Краков, Львов, Познань и Поморье.

Приведены новые синтетические разработки по истории зоологии в нашей стране, а также комплекс отдельных проблем из этой области науки, равно как и стадии их исследований. В статье поочередно анализируются: библиография польской зоологии, участие польских ученых в мировых зоологических исследованиях, посвященных анатомии, гистологии, эмбриологии, физиологии. Среди зоологическо-систематических исследований освещаются работы в области протистологии, науки о губках, о червях, о ракообразных, о паукообразных, о насекомых, о моллюсках, о рыбах, о пресмыкающихся, о млекопитающих.

Далее автор дает характеристику состояния исследований, посвященных изучению жизни и деятельности польских зоологов, начиная с времен Ренессанса и кончая первой половиной XIX столетия, в том числе работ по истории анатомии и зоологии в Гданьске в тот период.

В статье затрагивается проблема, которая еще не разработана исследователями, а именно участие польских ученых (ссылных и путешественников) в зоологических исследованиях в Азии и в других экзотических странах, а также их вклад в борьбу за утверждение эволюционной теории. В статье отмечается, что к числу еще не разработанных проблем относится также история польских зоологических музеев и кабинетов. Автор указывает на необходимость разработки вопросов, связанных с историей зоопарков, зверинцев и заповедников на территории Польши, а также с охраной природы. В заключение статьи поставлен вопрос о необходимости проведения исторических исследований, посвященных деятельности польских научных обществ, занимающихся зоологической проблематикой, а также периодических изданий, публикующих работы по зоологии.

Кроме того, автор останавливается на вопросах, касающихся исследования истории польских учебников по зоологии на всех ступенях системы образования и на проблеме популяризации зоологии, а также напоминает о необходимости создать словарь польских зоологов.

THE PRESENT STATE OF RESEARCH CONCERNING THE HISTORY OF ZOOLOGY IN POLAND

The author presents the state of research concerning the history of zoology in Poland and of problems in that field that have been only partially or not at all looked into.

Centres set up to conduct historical-zoological research and periodicals devoted to these problems have been mentioned. Also the problem of the lives of Polish zoologists and monographs devoted to some of them have been discussed. And the state of research concerning the history of zoology in individual scientific centres: Vilna, Krzemieniec, Cracow, Lvov, Poznań and Pomorze have also been presented.

Then, new synthetical work on the history of zoology in our country and also a group of detailed problems in this field together with the state of work on them, were presented. These are: the bibliography of Polish zoology, the participation of Poles in world research on zoology in the following fields: anatomy, histology, embryology, physiology. Of zoological systematical research, protistology, the division of sponges, worms, crustaceans, arachnids, insects, molluscs, fish, amphibians, reptiles, birds and mammals have been discussed.

In turn, the state of work concerning former Polish zoologists is presented, beginning from the Renaissance and ending with the first half of the 19th century; for example the state of anatomy and zoology in Gdańsk at that time.

Next, the author recalls the participation of expatriated Poles and travellers in zoological research in Asia and other exotic countries and their struggle for the victory of evolutionism, of which little is known as yet. The author points out that Polish museums and zoological collections still need to be studied. Also the need to study the history of zoos and sanctuaries in Poland and problems connected with protecting nature have been mentioned. Finally, the need for a historical elaboration of scientific societies conducting zoological research in Poland and of periodicals that publish zoological papers permanently or from time to time, has been discussed.

The last part of the article is devoted to the problem of a historical elaboration of Polish zoological manuals on all levels of teaching, popularising zoology and the need to publish a dictionary of Polish zoologists.